

عملیات روانی ایالات متحده آمریکا در جریان اشغال عراق در سال ۲۰۰۳

مریم امین یزدی^۱، سعید گازرانی^۲

۱. دانشجوی دکتری مسائل ایران، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد، ایران

۲. دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد، ایران

چکیده

در طول تاریخ استفاده از عملیات روانی برای پیروزی در جنگها و نزاعهای میان اقوام و ادیان کشورهای مختلف رویه ای جاری بوده است. از تاکتیکهای جنگ روانی به کرات توسط طرفهای متخاصم در طول تاریخ به عنوان ابتکارات شخصی برای تسلط بر طرف مقابل استفاده شده است.

حمله و اشغال نظامی کشور عراق پس از تهاجم گسترده ایالات متحده آمریکا به افغانستان به بهانه مقابله با تروریسم و سلاح های کشتار جمعی، نیز از این موارد مستثنی نیست. مهمترین تاکتیک که در این مقاله در مورد حمله و اشغال نظامی کشور عراق توسط ایالات متحده آمریکا و هم پیمانانش به آن پرداخته خواهد شد، مقابله با مردم کشور مورد هجوم از طریق عملیات روانی به وسیله نیروهای نظامی است، از جمله پخش اطلاعاتی های متعدد با مضامینی مرتبط با عملیات روانی و کوچک نشان دادن توان حریف و بزرگ نشان دادن توانایی مهاجمین برای از بین بردن توانایی ذهنی مقابله با مهاجمین.

واژه‌های کلیدی: عملیات روانی، تهاجم نظامی، عراق، استراتژی

مقدمه:

جنگ روانی از دیرباز در عرصه‌ی اندیشه و عمل انسان وجود داشته است. «لاین برگر» پیشینه جنگ روانی را در ۱۲۵۴ سال قبل از میلاد در جریان جدال‌های «کیدون» در برابر «مدیانیت‌ها» ذکر می‌کند. نمونه‌های تاریخی فراوانی در استفاده از این نوع جنگ وجود دارد. استفاده یونانیون از «اسب تراوا» در تصرف تراوا را می‌توان از این جمله برشمرد. با پیشرفت تکنولوژی، به ویژه در قلمرو ارتباطات، و پیدایش تحقیقات کاربردی در رشته‌های علمی جدید مانند روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی از یک طرف، و با پیدایش قدرت‌های بزرگ بین‌المللی و استعمار نو از طرف دیگر، به ویژه همزمان با بحران‌های بزرگ بین‌المللی نظیر جنگ‌های اول و دوم جهانی، به صورت یک رشته علمی و به طور سیستماتیک مورد استفاده قرار گرفته است. در گذشته عمر و عاص‌ها از روش‌های جنگ روانی علیه خصم خود استفاده کرده‌اند. ولی جنگ روانی در دوران جدید، تکامل شگفت‌انگیزی پیدا کرده به گونه‌ای که امروز، از روش‌های جنگ روانی برای براندازی نظام سیاسی که مطلوب قدرتهای جهانی نیستند، استفاده شایان توجهی می‌شود و بدینوسیله، مردم برخی از کشورها تشویق می‌شوند که علیه منافع ملی خود اقدام کنند. در گذشته‌ی دور، استفاده از روش‌های ارتباطی تخریبی متکی به استعداد و ابتکار فرماندهان نظامی و مسئولان سیاسی بود، ولی امروزه، پژوهش‌گسترده‌ی علمی در زمینه‌های روانشناسی اجتماعی، مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی، به قدرت‌های بزرگ بین‌المللی، این امکان را داده است که با استفاده از تکنولوژی ارتباطی، تغییرات موردنظر خود را در افکار عمومی جهانیان به وجود آورند و انگاره‌های ذهنی مشخصی را در جهان ترویج نمایند، که با منافع جهانی آنان سازگاری داشته باشد. در این مقاله به مباحث نظری که در ارتباط با اهداف، شیوه‌ها و کارکرد این نوع نبرد ارائه، توجه می‌شود.

روش گردآوری:

روش جمع‌آوری داده‌ها روش اسنادی می‌باشد که در این راستا از منابع (کتاب اسناد و مقالات) داخلی و خارجی و اینترنتی بهره‌گرفته شده است.

تعریف عملیات روانی

نخستین گام در راه ایجاد علم بدون ارائه یک تعریف جامع و مانع است. اما در گذر از تاریخ به دقت نمی‌توان تعریفی برای عملیات روانی در نظر گرفت که تمام مراحل آن را پوشش دهد. در ذیل دو تعریف به نسبت جامع ارائه می‌شود.

نخست: «عملیات روانی نوعی آگاهی‌کاذب است که با القای آن به گروهی از مخاطبان سعی می‌شود، رفتاری مغایر با منافع اصیل و واقعی ایشان، به آنها تلقین شود و باعث انجام عملی دگرگون با خواست واقعی آنها گردد.» (بیابان نورد، ۱۳۸۳: ۴۴). تعریف دوم ناظر بر دوره مدرن است: «عملیات روانی،

عملیات طراحی شده‌ای برای انتقال اطلاعات و شاخص‌های انتخاب شده به مخاطبان خارجی به منظور تأثیرگذاری بر احساسات (هیجانات)، انگیزه‌ها، استدلال بی‌طرفانه و سرانجام، رفتار حکومت‌ها، سازمان‌ها، گروه‌ها و افراد خارجی است. (لمپ، ۲۰۰۵: ۲۵).

جنگ روانی "تلاشی است آگاهانه و نظام‌دار برای تخریب یا تضعیف روحیه ی حریف". عده‌ای آن را منحصر به تبلیغات منفی بر ضد دشمن در زمان جنگ می‌دانند و عده‌ای آن را به زمان صلح نیز می‌کشاند و آن را با عناوینی چون جنگ سرد و جنگ سیاسی معرفی می‌کنند. افزون بر آن، در هر برهه‌ای، این واژه مترادف اصطلاحاتی نظیر تعلیم و تربیت یا جهت دهی سیاسی، ترغیب سیاسی، تهاجم غیر مستقیم، منازعه طولانی یا استراتژی براندازی به کار رفته است. ماز آنجا که در مورد حوزه ی فعالیت‌های مربوط به جنگ روانی و حد و مرز آن، اتفاق نظر وجود ندارد، در ارائه تعریف روشن و مشخصی برای این نوع جنگ نیز اختلاف نظر دیده می‌شود. این اختلاف نظر حتی در سازمان‌های مختلف، در یک دولت واحد نیز وجود داشته و هر سازمان، این مفهوم را به شکل دیگری تعبیر و تفسیر می‌کند. ماز سوی دیگر، باید توجه داشت که جنگ سیاسی یا جنگ سرد، بین دولت‌ها واقع می‌شود در حالی که جنگ روانی بر ضد ملت‌ها صورت می‌پذیرد و می‌توان آن را در زمان جنگ، مکمل جنگ نظامی دانست و در زمان صلح، جنگ استراتژیک یا تهاجم فرهنگی نامید. جنگ روانی اصولاً سلاحی است که به انسان و عقل او توجه دارد و هر گاه امکان برقراری ارتباط عاطفی با مخاطب را داشته باشد، می‌تواند به اعماق او نفوذ کند (شیرازی، ۱۳۷۶: ۱۴).

(فولر)، مورخ و تحلیلگر نظامی بریتانیایی، اولین کسی است که اصطلاح جنگ روانی را در سال ۱۹۲۰ به کار برد. وی در بحث پیرامون نتایجی که می‌توان از پیشرفت‌های تکنولوژی نظامی در جنگ جهانی اول گرفت، ادعا می‌کند که وسایل سنتی جنگ ممکن است جای خود را به جنگ روانی به معنی واقعی کلمه بدهد که در آن از سلاح استفاده نمی‌شود و به جای آن، اقداماتی نظیر زایل کردن خرد انسانی، مغشوش کردن هوش انسانی و مضمحل کردن حیات معنوی و اخلاقی یک ملت، به وسیله ی نفوذ در اراده ی آنها انجام می‌شود. (داقرتی، ۱۳۷۷: ۱۳).

اصطلاح "جنگ روانی" برابر نهاده واژه "psychological warfare" است که به صورت‌های متعددی تعریف شده است. «رونالد پروس» ۱۸ واژه ی معادل برای جنگ روانی ذکر کرده که گروه‌ها و افراد مختلف بکار می‌برند. برخی از آنها عبارتند از: جنگ افکار، جنگ اعصاب، جنگ سیاسی، جنگ تبلیغاتی، جنگ کلامی، مبارزه اطلاعاتی، جنگ کلمه و عقیده. برخی از روشها و مهارت‌های جنگ روانی عبارتند از: تهدید، فریب، تکرار مطالب، شایعه، تحریف، سانسور خبری، بزرگنمایی مشکلات، تفرقه‌افکنی، ترور، تبلیغات، دادن اطلاعات ناقص، کوچک‌نمایی توانمندی‌ها (متفکر، ۱۳۸۷: ۶۷).

به این ترتیب، جنگ روانی از جمله بدترین سلاحهای جنگی دوران معاصر علیه فکر، اندیشه، عقیده، شجاعت، اطمینان و میل به جنگیدن است. این نوع جنگ در عین حال که نوعی دفاع به شمار می‌رود، حالت هجومی نیز دارد، چرا که در عین تقویت روحیه ی ملت و سربازان خودی به تضعیف روحیه ی

دشمن نیز می‌پردازد. جنگ روانی در واقع نبرد علیه عقل دشمن است نه نبرد برای در بند کشیدن ساختار فیزیکی او. بر این مبنا، اهداف جنگ روانی عبارت است از: از بین بردن امید مخاطبان و یا جناح مقابل؛ ایجاد بی‌اعتمادی نسبت به رهبران جناح مقابل و ایجاد شکاف در بین جامعه‌ی مخاطب.

تقسیم بندی عملیات روانی

الف) عملیات روانی استراتژیک

این عملیات، عموماً برای پیشبرد اهداف گسترده یا درازمدت و در هماهنگی با طرح‌ریزی استراتژیک کلی طراحی شده و معمولاً دارای تأثیراتی درآینده دور است. مخاطبان این عملیات را شهروندان و نظامیان دشمن که خارج از منطقه جنگی بسر می‌برند و همچنین کل جمعیت کشورهای دوست، بی‌طرف، یا دوست دشمن ما (متعهدان دشمن) تشکیل می‌دهد، نمونه‌ای از این عملیات، فعالیت‌های تبلیغاتی یک کشور برای پایین آوردن تولید صنعتی کشور حریف است.

ب) عملیات روانی تاکتیکی

– این عملیات در منطقه جلویی نبرد و در پشتیبانی از عملیات نظامی تاکتیکی، طراحی و اجرا می‌گردد.

ج) عملیات روانی آشکار

– عملیات روانی آشکار معمولاً با استفاده از تبلیغات سفید (تبلیغاتی که هویت منبع آن معلوم است) انجام می‌شود.

– اغلب موارد عملیات روانی که با عناوین رسمی (مانند رادیو آمریکا) به اجرا در می‌آیند، از مصادیق این نوع عملیات هستند.

د) عملیات روانی پنهان

عملیات روانی پنهان عملیاتی است که منبع انتشار آن فاش نمی‌شود. این عملیات به گونه‌ای طراحی و اجرا می‌شود که دولت مسئول آن معلوم نباشد و یا اگر هم کشف شد، آن دولت بتواند هرگونه دخالتی را انکار کند. عملیات روانی پنهان، معمولاً به وسیله تبلیغات سیاه و خاکستری به اجرا در می‌آید.

ه) جنگ روانی تحکیمی:

این نوع جنگ به منظور افزایش همکاری مردم غیر نظامی در سرزمین خودی صورت می‌پذیرد.

مزیت‌های عملیات روانی نسبت به عملیات نظامی

۱- عملیات روانی و ارتباطات تخریبی، "جنگ سپید" یا "جنگ تمیز" است که در آن مهاجم، به انفجار و قتل و خونریزی دست نمی‌زند و خود را در مقابل افکار عمومی، به صورت یک نیروی خشن وانمود نمی‌کند، ولی نتایجی که از عملیات خود می‌گیرد، مانند عملیات نظامی است؛ یعنی می‌تواند اراده خود را بر حریف مغلوب تحمیل کند و مغلوب نیز از همه نتایجی که بر هر عملیات نظامی دیگری مترتب است، رنج می‌برد و دچار ضعف قدرت ملی، کاهش قدرت تولید، افزایش فقر، سوء تغذیه و بهداشت و ضعف در تصمیم‌گیری و... می‌شود؛ در حالی که نمی‌داند و نمی‌تواند به درستی مسئول رنج‌های خود را بشناسد و او را متهم کند. بنابراین، اغلب خود را متهم و مقصر فرض می‌کند.

۲- عملیات روانی و ارتباطات تخریبی، بسیار ارزان‌تر از عملیات نظامی است.

۳- در عملیات روانی، چون عامل دست به عملیات نظامی، نظیر تخریب و انفجار نمی‌زند و عموماً بدون تابلو و علامت سیاسی حرکت می‌کند و تنها با کار فرهنگی اقدام به تخریب ارزش‌ها، هنجارها، منش‌ها و رفتارهای اجتماعی می‌کند، به طور معمول به آسانی قابل شناسایی نیست و حتی گاه، به عنوان یک نخبه مورد ستایش و تشویق نیز قرار می‌گیرد.

عوامل موفقیت در عملیات روانی

۱- اطلاعات

۲- رسانه‌های ارتباطی

۳- پژوهش

عملیات روانی آمریکا در جریان تهاجم نظامی به عراق در سال ۲۰۰۳

مهم‌ترین سندی که در ارتباط با بازنگری نقش آمریکا در جهان پس از جنگ سرد و به خصوص چگونگی برخورد آمریکا با تهدیدات احتمالی علیه آن منتشر شد، سندی بود به نام «پروژه قرن جدید آمریکایی» که از سوی برخی محافل فکری در اواسط دوره دوم ریاست جمهوری کلینتون تدوین شد.

پروژه قرن جدید آمریکایی با اهداف خاصی طراحی شده بود که در راس آن تغییر سیاست خارجی آمریکا در برخورد با سایر بازیگران صحنه جهانی بود. به این منظور، نخستین گام مطابق با پروژه PANC، حمله به عراق، اشغال و سرانجام اداره آن کشور بود. این مساله در نامه‌ای محرمانه در سال ۱۹۹۸ به بیل کلینتون نوشته شد و این گونه مطرح گشت: «آقای رئیس جمهور شما نباید از حرکت تانک‌های آمریکایی در بیابان‌های بغداد هراسان باشید».

رامسفلد، ولوویتز و پرل از جمله ۱۸ نفری بودند که این نامه سرگشاده را خطاب به کلینتون نوشتند و هم چنین استدلال کردند که «تغییر رژیم عراق باید در راس اهداف سیاست خارجی آمریکا قرار گیرد.»

پروژه PANC در سال ۱۹۹۸ در متنی که تحت عنوان سند آزادی عراق در کنگره آمریکا به تصویب رسید و به این مساله صورتی قانونی بخشید، منعکس گردید. در آن هنگام کنگره تحت ریاست گینگریچ اداره ی شد. جالب آن که در تهیه نامه ارسالی به کلیتتون در سال ۱۹۹۸ و نیز تهیه متن سند آزادی عراق، افرادی شرکت داشتند که نام و امضای آن ها در این پروژه نیز مشاهده می شود.

پروژه قرن جدید آمریکایی در سپتامبر سال ۲۰۰۰ با رویکردی دفاعی تحت عنوان «بازسازی توان دفاعی آمریکا» مجدداً مورد بازنگری قرار گرفت. شاید بتوان این سند را به مثابه انجیل نومحافظه کاران توصیف کرد. در واقع در این سند جوهره ایدئولوژی نومحافظه کاران منعکس شده و ضرورت ایجاد انقلابی در سیاست خارجی و دفاعی آمریکا به خوبی در این سند تبیین شده است. هم چنین در این سند برای گسترش و تعمیق وظایف وزارت دفاع پیش‌بینی شده بود که حیطه اختیارات این وزارتخانه را در حد غیرقابل تصویری افزایش یابد. علاوه بر این، بر حضور یک جانبه و فوق العاده فعالانه و سرسختانه آمریکا در صحنه سیاست جانی نیز تاکید شده بود.

این نوع رویکرد مستلزم فهم و برداشت جدیدی از تهدیدات فراوری این کشور در عرصه سیاست خارجی آمریکا بود.

پس از حملات ۲۰ شهریور ۱۳۸۰ توازن سیاسی داخلی آمریکا تغییر کرده و باعث شد تا نومحافظه کاران بتوانند در مدیریت کشور آمریکا تأثیر به سزایی داشته باشند. رئیس جمهور آمریکا جرج دبلیو بوش در بیانیه اتحاد خود به کنگره، در دی ماه ۱۳۸۱ از «محور شرارت» که به زعم وی از کشورهای ایران، عراق و کره شمالی تشکیل شده‌اند سخن به میان آورد. همچنین او احتمال داد که برای براندازی دولت عراق از زور استفاده خواهد کرد. او اعلام کرد: «رژیم عراق طرح تولید گاز اعصاب و سیاه‌زخم و سلاح‌های اتمی را به مدت یک دهه دنبال کرده است». او همچنین ادامه داد: «عراق همچنان درصدد است دشمنی خود را به آمریکا نشان دهد و از ترور حمایت کند.

فعالیت های امریکا برای اثرگذاری روانی بر مردم عراق قبل از آغاز تهاجم

ایالات متحده از اکتبر ۲۰۰۲ فعالیت‌های جدی خود را برای اثرگذاری روانی بر مردم عراق آغاز کرد. از این ماه تا اندکی قبل از حمله نظامی به عراق، هواپیماهای امریکایی و انگلیسی در مجموع، بیش از ۳۶ میلیون اعلامیه در نقاط مختلف عراق فرو ریختند. این هواپیماها همچنین رادیوهای کوچک خورشیدی را که طول موجی کوتاه داشتند به همراه دستورالعمل تنظیم آن به ایستگاهی که به زبان عربی از عراقی‌ها می‌خواست تا با نیروهای ائتلافی همکاری کنند، پخش می‌کردند.

پس از اشغال عراق نیز کامیون‌های امریکایی با حمل بلندگوهایی بزرگ در مناطق مختلف عراق به حرکت در می‌آمدند تا اعلام کنند که امریکا برای آزادسازی عراق آمده است نه برای اشغال آن. برخی از شبکه‌های ماهواره‌ای نظیر (فاکس نیوز) و سایت اینترنتی (ام. اس. ان. بی. سی) نیز با مصاحبه با عراقی‌ها و

پخش خبرهایی امیدبخش در مورد آینده این کشور سعی در القای این امر داشتند که امریکاییان بهترین دوستان عراقی‌ها هستند. به بیانی دیگر همزمان با ورود نیروهای امریکایی به خلیج فارس، جنگ تبلیغاتی نیز شروع شد و برنامه‌ریزی امریکاییان به گونه‌ای بود که با تأثیرگذاری بر فکر و روان عراقی‌ها یا هیچ جنگ نظامی به وقوع نپیوندد یا در صورت بروز جنگ با سرعتی هر چه بیشتر خاتمه یابد. در ژانویه ۲۰۰۳ دونالد رامسفلد وزیر دفاع امریکا اعلام کرد که از این پس تمامی مصاحبه‌های مطبوعاتی وی به وسیله تجهیزات و دستگاه‌های پیشرفته‌ای که در هواپیماهای باربری ای. سی-۱۳۰ کار گذاشته شده‌اند و در آسمان عراق به پرواز در خواهند آمد، در سراسر این کشور پخش خواهد شد. البته نباید فراموش کرد که در کنار تبلیغات به اقدامات روانی، مانورهای دروغین نظامی هم می‌توانند بر نیروهای مقابل اثر بگذارند. کما این که همین مسئله در جنگ سال ۱۹۹۱ بین ارتش امریکا و عراق رخ داد.

از دیگر اقدامات وزیر دفاع امریکا برای تقویت تبلیغات و عملیات روانی، تأسیس دفتر نفوذ استراتژیک است. اس. آی در پنتاگون در سال ۲۰۰۲ بود. وظیفه اصلی این دفتر تعیین شیوه اجرایی عملیات اطلاعاتی بود. اما در فوریه ۲۰۰۳ این دفتر به دلیل نشر مقالاتی دروغین در رسانه‌های خارج از امریکا به منظور ایجاد آمادگی در افکار عمومی جهانی برای حمله به عراق و فاش شدن دروغین بودن اطلاعات این مقالات، به ظاهر از سوی دولت امریکا منحل اعلام شد. دفتر نفوذ استراتژیک در گزارش‌های خود به پنتاگون تأکید می‌کرد که جنگ با عراق به تنهایی اهمیتی ندارد و آنچه که مهم است تبعات سیاسی فروپاشی نظام عراق است. این دفتر پیشنهاد می‌کرد که قبل از حمله به عراق، باید عقل و دل جهان اسلام را به دست آورد. به دنبال انحلال این دفتر، دفتر دیگری به نام دفتر فعالیت‌های اطلاعاتی در وزارت دفاع امریکا تشکیل شد.

عملیات روانی امریکا در جریان تهاجم به عراق

از دیدگاه کارشناسان مسائل سیاسی و نظامی، اشغال گران عراق در حمله به این کشور اهداف پنهان و آشکار متعددی را تعقیب می‌کردند. از این منظر، مهم‌ترین علل و اهداف ادعایی و واقعی ایالات متحده آمریکا، عبارتند از:

الف) انهدام سلاح‌های کشتار جمعی

مهم‌ترین دستاویز آمریکا در این تهاجم، ادعای رئیس‌جمهور این کشور، مبنی بر وجود سلاح‌های کشتار جمعی در عراق بود. مقامات کاخ سفید و انگلیس، برای کسب اجازه جنگ از سازمان ملل و قانونی جلوه دادن این عمل، خطر سلاح‌های کشتار جمعی صدام را مطرح کردند و برای جلب افکار عمومی داخلی و بین‌المللی، سعی در برجسته کردن آن نمودند. آنان با استفاده از بلندگوهای تبلیغاتی خویش، تأکید کردند که جهان در معرض خطر یک حمله قریب‌الوقوع، توسط سلاح‌های انهدام جمعی است و مسئله خطر «ابر قارچ مانند» اتمی را توسط عراق، مطرح کردند (مانتلی ریویو ۱۳۸۵: ۱۵).

ب) جنگ علیه تروریسم

پس از حادثه ۱۱ سپتامبر، هیئت حاکم و وسایل ارتباط جمعی آمریکا و انگلیس، فرآیند اطلاع رسانی پیرامون آن را به دلخواه خود، سامان بخشیدند و خواهان ایجاد یک ائتلاف جهانی علیه تروریسم شده، برخی کشورها از جمله عراق را در فهرست کشورهای حامی تروریسم قرار دادند.

ج) تهدید کشورهای همسایه از طرف عراق

ایالات متحده و انگلستان، با طرح این شعار که «عراق، تهدیدی برای منطقه است»، به سوابق تاریخی این کشور در حمله به همسایگانش نظیر ایران، کویت و...، استناد می‌کردند و به گونه ای وانمود می‌کردند که گویی آنها ترس رهبران منطقه را بازگو می‌کنند.

د) آزادی مردم عراق و اعطای دموکراسی

موضوعاتی نظیر دیکتاتور بودن صدام و نقض حقوق ملت عراق، فقدان مشارکت سیاسی اقلیت کرد و اکثریت شیعیان در ساختار سیاسی این کشور، فشارهای اقتصادی و اجتماعی در قبال شیعیان جنوب و کردها و سرکوب همه جانبه ناراضیان توسط بعضی‌ها، وجود سیستم‌های بسیار قوی اطلاعاتی و جاسوسی و هرگونه آزادی و استقلال را از مردم عراق گرفته بودند و آنان در فضایی آکنده از ترس و خفقان به سر می‌بردند. این وضعیت، مورد اجماع و اتفاق ناظران بین‌المللی بود و اشغال‌گران با تمسک به این وضعیت، در صدد توجیه تهاجم نظامی خویش به این کشور برآمدند (ذاکریان، ۱۳۸۲: ۱).

ر) دست یابی و کنترل نفت عراق

کشور عراق پس از عربستان، با ذخایر ۱۱۲ میلیارد بشکه ای خود، دومین کشور دارنده منابع و ذخایر غنی نفتی است و هزینه های تولید نیز در این کشور، در مقایسه با سایر کشورها، بسیار پایین استبا توجه به چنین ویژگی ممتازی، بسیاری از کارشناسان سیاسی معتقدند که جنگ عراق، بیان گر یک واقعیت است و آن هم «عطش روزافزون آمریکا برای نفت» و تلاش برای سیطره بر منابع نفتی است. به گفته پیرترزیان، مدیر مسئول نشریه پترواستراتژیک فرانسه، «نیروهای ارتش آمریکا و بریتانیا، تمام تلاش خود را جهت حفاظت از وزارت نفت به کار بسته اند؛ این در حالی است که هیچ گونه اقدامی برای حفظ و نگهداری از سایر ادارات دولتی - مثل وزارت بهداشت - صورت نگرفته است. از این رو، اولویت ها به خوبی مشخص می‌شوند».

ز) مقابله با جهان اسلام

فشارهای لابی صهیونیستی و القانات دو سیاست گذار مهم سیاست خارجی آمریکا، یعنی «فرانسیس فوکویاما» و «ساموئل هانتینگتون» در معرفی اسلام به عنوان دشمن جدی تمدن غرب و لزوم برخورد نظامی با جهان اسلام، از سوی غرب، جهت استیلای خویش و غلبه ایدئولوژی لیبرال - سرمایه داری، نقش بسیار مهمی در طرح و شکل گیری سیاست خارجی جدید آمریکا داشت. از این رو، بعد از ۱۱ سپتامبر، بی‌درنگ، «جنگ صلیبی» از سوی رئیس جمهور آمریکا مطرح شد. علاوه بر تهاجم نظامی به افغانستان، اشغال عراق به عنوان کشوری که از موقعیت مهمی از نظر تاریخی، مذهبی و جغرافیایی برخوردار است، میتوانست زمینه‌های خوبی را برای تحقق اهداف آمریکا فراهم سازد. به گفته کارشناسان و با توجه اعترافات ضمنی دولت آمریکا، حفاظت از اسراییل و کمک به اجرای نقشه‌های توسعه طلبانه این کشور، کنترل نفوذ گسترده و روبه افزایش ایران بر جهان اسلام، با حضور فیزیکی آمریکا در مرزهای جمهوری اسلامی، تجزیه جهان اسلام و جلوگیری از شکل گیری یک اتحادیه قدرتمند اسلامی، از اهداف اصلی اشغال نظامی عراق بوده اند.

جرج بوش، آغاز دومین جنگ خلیج فارس را در ساعت ۲۲:۱۵، روز ۱۹ مارس ۲۰۰۳، درست ۹۰ دقیقه پس از ضرب‌الاجل تعیین شده برای صدام و فرزندانش برای خروج از عراق اعلام کرد. در اولین حمله به بغداد، ۴۰ موشک کروز تام هاوک از سوی ۶ ناو مستقر در خلیج فارس و دریای سرخ شلیک شد. در عین حال، این شهر توسط بمب افکن‌های رادار گریز اف-۱۱۷ - ای نایب‌هاک که بمب‌های ۲۰۰ پوندی هدایت شونده با دقت بالا حمل می‌کردند، بمباران شد. سه ساعت بعد، حملات آغاز شد و صدام با حالتی جسورانه و در حالی که لباس نظامی پوشیده بود بر صفحات تلویزیون ظاهر شد و از مردم عراق خواست تا به دفاع از کشور بپردازند. عراق نیز با شلیک به مواضع نیروهای امریکایی در کویت دست به مقابله به مثل زد. در ساعت بیست و یکم، ۲۰ مارس، نخستین یگان از تفنگداران دریایی از مرز گذشتند و در طول شب طی درگیری با نیروهای دفاعی عراق از آنها عبور کردند. بالگردهای مهاجم کبری همراه با توپخانه‌ی خود کشتی ۱۵۵ میلی‌متری پالادین به مواضع نیروهای عراقی در طول مرز با کویت حمله‌ور شدند. در ساعت ۲۳، نیروی زمینی ارتش با پشتیبانی توپخانه و سیستم‌های چندجانبه‌ی پرتاب موشک به نیروهای عراقی تاختند. همچنین پارلمان ترکیه به هواپیماهای نظامی آمریکا برای پرواز در حریم هوایی منطقه ترکیه اجازه عبور داد. تفنگداران امریکایی شهر بندری ام‌القصر را اشغال کردند. در دومین شب متوالی، هواپیماهای نظامی دولت‌های ائتلاف، با موشک‌های کروز به بغداد حمله کردند و به وزارت برنامه‌ریزی و نیز ساختمان‌های گارد ریاست جمهوری عراق ضربه زدند. موشک‌های پاتریوت با توان پیشرفته دو موشک تاکتیکی - بالستیک عراق را رهگیری و منفجر کردند. گزارش‌هایی مبنی بر آتش گرفتن چهار حلقه چاه نفت در نزدیک بصره مخابره شد. رامسفلد به نیروهای عراقی نسبت به آتش زدن چاه‌های نفت هشدار داد. او گفت: «به دستورات توجه کنید که برای چیست، برای رژیم در مانده و به نفس نفس افتاده و در حال

در اعلامیه شماره ۰۲۴-IZD با استفاده از تاکتیک ترور شخصیت و اهریمن سازی، ضمن نشان دادن کاریکاتوری از صدام حسین که نقشه عراق را در دست دارد. در زیر آن نوشته شده است: "نیروهای ائتلاف آمده‌اند تا به ستم وارده بر مردم عراق از سوی صدام و رژیمش پایان دهند." در پشت اعلامیه هم آمده: "نیروهای ائتلاف به دنبال آن هستند که به ملت عراق صدمه‌ای وارد نشود. این نیروها در صدد پایان دادن به حکومت ستمگراانه صدام و رژیمش می‌باشند."

تصویر: ۱-۲ اعلامیه شماره ۰۲۴-IZD

نتیجه‌گیری:

دولت آمریکا برای نتیجه‌گیری سریع از حمله نظامی خود به عراق و بر جای گذاشتن حداقل تلفات ممکن، به اجرای یک سلسله عملیات روانی بر روی اذهان مردم عراق اقدام کرد تا از این طریق با حداقل هزینه جانی و مالی حداکثر منافع را به دست آورد و در دستیابی به مقصود خویش بیشترین توفیق را کسب کند. اما عدم وضوح و تباین و تضادی که میان سیستم‌های اعلام شده آمریکا که شامل از میان برداشتن رژیم صدام حسین و تأسیس نظامی مردم‌سالار و آزاد بود با سیاست‌های اعمالی این کشور نظیر روی کار آوردن رژیمی پیرو واشنگتن و فراهم آوردن بستری مناسب برای نفوذ رژیم صهیونیستی در عراق، تبدیل به عاملی شد تا آمریکا نتواند به اهداف مدنظر خویش به آن ترتیبی که تصور می‌کرد، دست یابد. در واقع، همگامی بخشی از مردم عراق در تحقق یافتن سیاست‌های اولیه و اعلامی ایالات متحده، سیاست‌سازان آمریکا را تحریک کرد تا به دنبال تحقق حداکثر خواسته‌ها و برنامه‌های خود باشند. اما به دلیل آشنا نبودن این افراد با روحیه و میزان صبر و تحمل عراقی‌ها و پاره‌ای از اقدامات و عملکردهای ارتش آمریکا در عراق که انزجار و ناراحتی مردم را سبب شده است، در کنار تأثیرگذاری برخی از رسانه‌های عربی مخالف حمله آمریکا به عراق و تداوم حضور ارتش این کشور در خاک عراق، نظیر الجزیره که به نظر می‌رسد قدرتمندتر و مؤثرتر از شبکه آزاد، که ساخته و پرداخته آمریکاست، عمل می‌کند، باعث شده است تا آمریکا در اجرای سیاست‌های اعمالی خود با مشکلاتی مواجه شود.

بنابراین، با توجه به تصمیماتی که دولت امریکا تاکنون در عرصه عراق گرفته است و بازخوردهای آن می‌توان این گونه استنباط کرد که بهترین گزینه و راه کار موجود برای خروج از گرداب عراق، برگزاری هر چه سریع‌تر انتخابات و تشکیل دولت ملی در این کشور است. بدین ترتیب، حداقل سیاست‌های اعلامی به طور کامل به اجرا در خواهد آمد.

با تحلیل سیر وقایع چند ماه اخیر عراق می‌توان نتیجه گرفت که تأثیرگذاری روانی بر یک ملت تا زمانی مؤثر و مفید خواهد بود که به وعده‌ها و امیدهایی که از سوی تأثیرگذاران به تأثیرپذیران داده می‌شود، عمل شود و در غیر این صورت با طولانی شدن مدت زمان تحقق وعده‌ها و یا پیگیری اهداف و برنامه‌های دیگر، هر گونه تأثیرگذاری روانی کم‌رنگ و بی‌اثر و مخالفت‌ها و اعتراضات مردمی گسترده‌تر می‌شود.

پرونده عراق در ۹ اکتبر ۲۰۰۱ یعنی دقیقاً دو روز پس از حمله نظامی امریکا به افغانستان به گردش افتاد. طی این مدت امریکا به‌خوبی در یک استراتژی روانی و تبلیغاتی به هدف آماده‌سازی افکار عمومی، همسوسازی شرکا و جذب مخاطب کشور هدف، همه چیز را آماده حمله کرد و تبلیغاتی گسترده علیه عراق به راه انداخت. در این تبلیغات روانی اصلی‌ترین ادعا این بود که عراق سلاح‌های کشتار جمعی تولید می‌کند و قصد دارد آن را به گروه‌های تروریستی از جمله القاعده بفروشد. جرج بوش اعلام کرد که عراق طرح تولید گاز اعصاب و سیاه زخم و سلاح اتمی را حدود یک دهه دنبال کرده است (دانشنامه آزاد ویکی‌پدیا). امریکا عملیات روانی خود را به صورت گسترده و با بهره‌گیری از توان رسانه‌ای و بزرگراه‌های ارتباطی به اجرا گذاشت تا در زمان حمله نظامی با کمترین مقاومت از سوی کشور هدف مواجه شود و با مناسب شدن شرایط جهان و منطقه، عملیات گسترده نظامی خود را در چندین نوبت به مرحله اجرا درآورد.

سرانجام با همه‌آما و اگرها امریکا در سپیده دم ۲۰ مارس ۲۰۰۳ به عراق حمله کرد. امریکا در این جنگ با پیشبرد استراتژی هوا به هوا و ایجاد جنگ الکترونیک و اختلال در سیستم‌های هواپیمایی، فرماندهی، اطلاعات و ارتباطات به تضعیف دشمن پرداخت. رسانه‌های خبری وارد عمل شدند فاکس نوز، جنگ عراق را "عملیات آزادی عراق" و بی‌بی‌سی آن را "جنگ کنترل" نامید. شعارهای جنگی رسانه‌های متحدین رنگی از تهاجم نداشت و بیشتر به تبلیغات تجاری و نمایش بازی‌های رایانه‌ای شبیه بود.

هژمونی رسانه‌های امریکا در جنگ دوم خلیج فارس را به این ترتیب فهرست کرد:

– اعزام گروه‌های خبرنگار مجهز به امکانات وسیع به منطقه عملیاتی عراق.

– کنترل کامل خبرگزاری‌های حاضر در صحنه نبرد.

– ایجاد ایستگاه‌های سیار در کشتی و هواپیما و پخش مستمر برنامه‌های تبلیغاتی به زبان عربی.

– گسترش کانال‌های رادیویی، تلویزیونی، ماهواره‌ای و پخش گسترده اعلامیه.

– سانسور و جعل اخبار ویژه در جهت تضعیف نیروهای نظامی عراقی.

– آمریکا با برتری رسانه‌ای به عملیات روانی گسترده‌ای دست زد و در این عملیات از شیوه‌ها و مفاهیم متعددی بهره گرفت از جمله:

– جدا ساختن مردم از حاکمیت و ادعای آزادسازی مردم: به نظر کارشناسان عملیات روانی، عامل کلیدی در این جنگ کاهش وفاداری نظامیان و شهروندان عراقی به سران کشورشان بود.

– استراتژی تسلیم: بی نتیجه نشان دادن مقاومت نیروهای مسلح و مردم عراق.

– فرار رهبران کشور: اعلام مکرر فرار رهبران و نیروهای نظامی – سیاسی عراق.

– سانسور اخبار: اطلاع‌رسانی کنترل شده از وضعیت فوق‌العاده جنگ.

– تسریع در ارسال: پیشنهادی در خبررسانی برای به دست گرفتن ابتکار عمل تبلیغاتی و کنترل افکار عمومی.

– تبلیغات سیاه: خبر زخمی و کشته شدن صدام حسین و پخش صحنه‌های تسلیم شدن نظامیان عراقی.

استراتژی طراحی شده آمریکا اجرای جنگ رسانه‌ای گسترده به موازات جنگ نظامی بود. پروژه "خبرنگاران همراه" یکی از طرح‌های از پیش طراحی شده تبلیغات رسانه‌ای است. پنتاگون از ماه‌های پیش از شروع جنگ، اقدام به گزینش و تربیت خبرنگارانی کرد که خبرنگاران همراه نامیده شدند. ۵۲۷ خبرنگار همراه در مقر نیروهای نظامی ارتش آمریکا حضور داشتند و برای اولین بار تصاویر زنده عملیات جنگی را مخابره کرده، صحنه جنگ را همانند یک فیلم سینمایی به نمایش درآوردند. در طول جنگ، خبرنگارانی که مقررات پنتاگون را رعایت نمی‌کردند از رسانه‌های مطبوع خود اخراج شدند. همان‌گونه که "پیترا نت" گزارشگر ان. بی. سی و "جرالد وریورا" خبرنگار فاکس نیوز اخراج شدند.

همچنین آمریکا با یک دستگاه پخش رادیویی که در هواپیمای دی‌آی-آی سی-۱۳۰ حمل می‌شد به زبان عربی و به طور مستقیم برای مردم عراق برنامه پخش می‌کرد. . . پیام رادیو تبلیغاتی آمریکا از زیرکی بیشتری نسبت به تبلیغات مستقیم برخوردار بود. در یکی از پیام‌ها آمده بود: به صدام اجازه ندهید بعد از این آبروی سربازان عراقی را خدشه‌دار کند. صدام حسین از نیروهای مسلح جهت نابودی افرادی که با اهداف ظالمانه‌اش مخالفند استفاده می‌کند. . . اکنون تصمیم بگیرید.

ایالات متحده از اعلامیه‌ها نیز بهره بسیار برد. هواپیماهای این کشور طی ۲۲ ساعت ۲ میلیون اعلامیه که مردم را به تسلیم فرا می‌خواند بر فراز شهر نجف ریختند. اعلامیه‌ها علاوه بر مردم نظامیان را هم مخاطب قرار می‌داد. به مردم تذکر داده می‌شد در برابر آمریکا که برای آنها آزادی و دموکراسی را به ارمغان می‌آورد مقاومت نکنند و از سوی دیگر به نظامیان اعلام می‌کرد در صورت مقاومت به سختی با آنها برخورد خواهد شد و بهترین راه تسلیم شدن در برابر نیروهای ائتلاف است.

تلویزیون نیز در جنگ رسانه‌ای عراق نفوذی پررنگ داشت. آمریکا از تلویزیون بیشترین استفاده را برد. شبکه‌هایی چون فاکس نیوز، سی. ان. ان، سی. بی. اس، اسکای نیوز و غیره ۲۴ ساعته رخدادهای جنگ را به طور کامل کنترل شده پوشش می‌دادند. در زمینه جنگ اینترنتی نیز هزاران نامه الکترونیکی خطاب به

فرماندهان عراقی در چند نوبت ارسال شد. بدین ترتیب عملیات گسترده رسانه‌ای پشتیبان عملیات نظامی در عراق شد.

فهرست منابع و مآخذ

- ابراموویچ دبورین گریگوری، (۱۳۵۶) رازهای جنگ جهانی دوم، ترجمه کیخسرو کشاورزی، تهران: بینا.
- اتوسن (۱۳۸۳) جنگ نرم ۲ (ویژه جنگ رسانه ای). تهران: انتشارات بین المللی ابرار معاصر.
- احمدی، کوروش (۱۳۸۴) تقابل بین واقعیت ژئوپولیتیکی و رژیم حقوقی حاکم بر توسل به زور، رندهای بین المللی. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه.
- اخوان زنجانی، داریوش (۱۳۸۱)؛ جهانی شدن و سیاست خارجی. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی.
- ازغندی، علیرضا و روشندل، جلیل (۱۳۷۴) مسائل نظامی و استراتژیک معاصر. تهران: انتشارات سمت.
- زورق، محمدحسین (۱۳۸۶) ارتباطات و آگاهی. تهران: انتشارات دانشکده صدا و سیما.
- ساروخانی، محمدباقر (۱۳۷۱) جامعه شناسی ارتباطات. تهران: انتشارات اطلاعات.
- سلطانی فر، محمد و هاشمی، شهناز (۱۳۸۲) پوشش خبری؛ تهران: انتشارات سیمای شرق.
- سونارکلان، پیردو (۱۳۶۸) یالتا. ترجمه سیروس سعیدی. تهران: بی نا.
- اسدی، بیژن «حادثه سپتامبر و آثار آن بر موقعیت سیاسی خلیج فارس» فصل نامه مطالعات خاورمیانه. شماره ۳۱. پاییز ۱۳۸۱.
- اطاعت، جواد و جهانیان، شهاب «دلایل و روند تهاجم نظامی آمریکا به عراق» اطلاعات سیاسی اقتصادی. شماره ۲۴۸-۲۴۷. فروردین و اردیبهشت ۱۳۷۰.
- الیاسی، محمدحسین (۱۳۸۲) «افکار عمومی امریکا و عملیات روانی دستگاه حکومتی و تبلیغاتی آن کشور برای مجاب سازی»، فصلنامه عملیات روانی، سال اول، شماره ۲.
- الیاسی، محمد حسین «فرآیند تخریب روحیه ارتش عراق توسط آمریکا» فصلنامه سیاست دفاعی. سال یازدهم. شماره ۴۲.
- الیاسی، محمد حسین (۱۳۸۲) «عملیات روانی رسانه ای برای کنترل اذهان» فصلنامه پژوهش و سنجش. شماره ۳۴.

___ Geoffrey Broun and Dwight E. Lee, The Second World War and after, Boston 1964; Winston Leonard Spencer Churchill, The Second World War, London 1948-1954; Martha Byrd Hoyle, A World in flames: a history of World War II, Newton Abbot, Engl. 1971.

___ Bronwell, Richard, Imericas New Foreign policy at:

___ Gupta, Sangay, the doctrine/ of pre-emptive strike: Implication and implications during the admimstration of president George W. Bush international political science Review (2008), Vol. 29, 9no. 2.

___ George, Alexander and Smoke, Richard, Deterrence in Americcan Foreign Policy: theory and practice (new York: Columbia university

__ Bronwell, Richard, Americas New Foreign policy at: <http://www.nyrrc.com>, 6/10/2003.

__ Gupta, Sangay, the doctrine of pre-emptive strike: Application and implications during the administration of president George W. Bush international political

__ Kaufmann, w. , the Requirements of Deterrence, New jersey: Princeton university, 1945.

__ George, Alexander and Smoke, Richard, Deterrence in American Foreign Policy: theory and practice (New York: Columbia university press, 1974).

__ Roberto. Ethane. and Josephs. Nye Power and Interdependencies the Information Age, foreign Affairs, (September / October, 1998).

10. Peter Staler, the War Against Press: Politics, Pressure and International in the 86' s, (New York: pod, Mead and co, 1986.

__ Susan Carruthers, the Media at War, (New York: St. Martin's Press, 2000.